

АННЕНЕ ПЁТЁМ ХАЛАХПА ПУС ТАЯТПАР

Николай Федоров Президент сәмахә

ХИСЕПЛЁ ентешёмёрсем, хаклә ханасем. Темише минут каялла РФ Президентчә В.В.Путин шәһәрәвләр, сире пурне те аслә халәхән Аслә Сәңтерёвә ячәне саламлама ыйтрә. Халә эпир халиччен пулман хайне еврәлә саманта хутшәнатпәр. Унан пәлтер-ёшне, тен, хамаран тахәмәрсем сәс туллин әнланса иләс. Паян эпир Аннене халалланә монументпа ятарлә архитектура ансамбльне усапәр. Планета сине ятлә-сумлә сынсен ячәне сәкленнә скульптура пайтах. Пирән сәршывра та хайән хәсәпне ташмана тәп тума чәнекен Сәршыв-Аннен мәнәслә монументчә пур. Анчах әпә пәлместәп: пур-ши тата аста та пулин ахалә ёсчәне, ахалә хәрарәма – Аннене сума суса лартнә чаплә скульптура? Кашни цивилизаци тапхәрәнчәх тәрлә скульптурапа монумент асталанә. Ку – әтәмләхән ыра палли. Вәсем пурте е сәңтерё, е курайманләх, е юрату паларәмә пулнә. Вәсене Авалхи Египетпа Авалхи Китайра та хәпартнә, джунглисемпе пуш хирсенчә, аслә хуласемпе пәчәк ялсенчә те асталанә. Вәсенчен нумайшә патшаләхсемпе цивилизацисен, пәтәмәшлө хамаран планетән символәсем те пулса тәнә. Библири ылтән күлеперен пулсасә сынсем паләксене пус тайнә. Аслә Турә "кумир ан ту" тенә пулин те /Турә қасартар мана/, сапах та сирәппән калам: сакә сүтә тәнчәре пурах пәр кумир /әна чәннипәх пус таймалла/, вәл – Анне. Пире суратса пурнәс панә, пиренте чи ыра есене пиллесе сирәпләтнә Анне. Анне сәс хайән ачине сәкарән юлашки тәпренчәкне кәна мар, тәррәмән хайән чәрине те пама хәтәр. Вәл сәс санән кирек

ЭПИР пурте – анне ачисем. Вәл пилленипә сәр сине сирәппән те тәреклен утатпәр, тулхәх пурәнәтпәр. Сүт сәнталәк саккуне хирәс кайымән: ку тәнчәре эпир хәнара кәна, вәхәт ситсен каятпәр.

Хамара сүтә кун парнелә сывах сыннамәр сәнарә вара ывәл-хәрән чәринчә ёмәрлөх упранат. ЧР Президентчә Н.В.Федоровән ыра та пархатарлә пусарәвәне тәп хуламәрән илмәл те иләртүллә ыярәнчәне – залив хәрринчә Анне монументчә сәкленчә. Кашнинәх хай ытамне илсе хәтәлеме, әс-канашпа пулшма әнтәл-

нан туйәнәтә сүллә пәдестал сични хушпуллә чаваш хәрарәмә.

...Сү уйәхән 9-мәшәнчә 12 сәхәтрә Анне монументчә умне пин-пин сын пухәнчә: Сәңтерё кунәнчә скульптурапа чаплә лару-тәрура үсрәс. Ханасене хор коллективәсем, симфонипә камерлә оркестрсем, сәмрәк артистсем кәвә-сәмәпә, юрәпа кәтсе илчәс. Чаваш халәхәпә пәрлө сав кун сүт сәнталәк та савәнчә, кашнин чунне хәвәл ылтән шевлипә ләпкәрә.

Монумента үсма ЧР Президентчә Н.В.Федоровпа мәшәрә, ЧР Патшаләх Канашән Председателә М.А.Михайловский, ЧР Министрсен Кабинечән

мәнлө хурләхна е инкелә самантна сирмә хәтәр. Эпир Аннене халалланә монумента шәпах паян – Аслә Сәңтерё кунәнчә үснә мана питех те сивәллә пулнән туйәнәтә. Пин-пин чаваш хәрарәмә – чи малтан амәшәсем – Таван сәршыва агрессортан хәтәлеме хайсен ывәл-хәрне пил панә, кайран вара мән пур вәй-халне – тилри ёс-хәлө. Пирән чаваш аннемәрсем эвакуациленә заводсенчи станоксен умәнчә тәрәшнә, фронта илсе кайнә лашасен ыярәнчә суха кассине йышәннә, терлө ёс хысән хәтлөхән /оборонән/ иккәмәш линине тума васканә, окопсем чавнә, вәрман касса турттарнә: Аслә вәрсә хирәнчә вара чаваш амәшәсем хайсен сәр пин ытла ывәл-хәрне сүхатнә. Сак йышран сүрри ытла – хайән таван сәрәнчә юлашки хәтлөхә тупайманисем, хыпарсәр сүхалнә сынсем. Савәнпа та Сәр сине Амашән хурләхәнчәх пысәкрах, хиврерх хурләх та пулас сүк...

Расул Гамзатовән савә йөркисене пурте пәлсәсә:

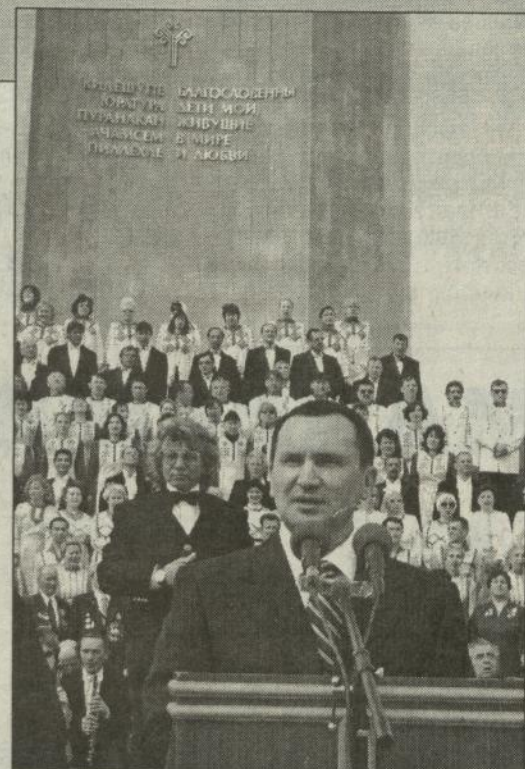
Мне кажется порою, что солдаты
С кровавых не пришедшие полей,
Не в землю нашу полегли когда-то,
А превратились в белых журавлей.

Тен, тәпәре вәсәкен сак тәрәсем паттәр-ла чәтәмлә тата вәйлә чаваш хәрарәмә халә те хайән салтакә таврәнәсса кәтекен Чаваш сәрә сине урәхларах пәхәс... Кунта тата тепәр пысәк пәлтерәш пур. Вәрсән хәрарәм сәнә мар. Анне-Хәрарәм – ку яланах Тәнәсләхпа Юратәвән синонимә. Турә әна суратма пурнә. Савәнпа та Анне – Сәңтерё синонимә те. Виләме сәңтерекен Пурнәс сәңтеревә. Ташмана сәңтерни сәс мар, Усала – Ырә, Айванләх – Әс, Вәйсәрләх, Тәрәхәва тата Курайманләх – Чәтәмләх, Тәнәсләх тата Юрату сәңтерни. Хәшәсен, тен, ача та сүк пулө. Анчах пурин те анне пур. Эпир вара пурте – ачасем. Тәрләрән ачасем. Анчах та пурте – Юрату ачисем. Эпир сүт тәнчәне килеймен пуләт-тәмәр. Юрату – пурнәс никсә. Аста юрату, унта сүтә тәсәс чавашсем. Аннене юратни вара чухәннисене те, пуяннисене те, сылтәммисене те, сулахайисене те, сәмрәккисене те, ваттисене те, хула сыннисене те, ял халәхне те пәр пек ашәтәтә. Аннене юратни пур наципә конфесси пәдесталә сине ансат, анчах та пуриншә те пәлтерәшлә сәмахсем сьрнә. Вәсене ыйтә ирттернә чух Чаваш Ен халәхә хай пәтәмәтлө сирәпләтнә. Киләшүпә Юрату – аннен тәп ёмәчә. «Киләшүпә юратура пурәнәкан ачәмсем пилләхлә!» – ку пире суратнә сынсен, Аннен пилә. Ашә-амәш пилләхә вутра та сунмасть, шывра та путмасть тәсәс Чаваш Енре. Киләштерсе тата юратса пурәнма чәнни – ку паянхи әрәва чәнсе калани.

Председателә Н.Ю.Партасова, Федерацин Чаваш Республикинчи тәп инспекторә А.Д.Муратов, ЧР Президент Администрати ертүси В.П.Мидуков, ЧР строительство, архитектура тата сүл-йөр хушаләхән тата культурапа национальносен ёсәсен министрәсем В.Н.Филовова О.Г.Денисова, Шупашкар хула администраци пусләхә Н.И.Емельянов, В.П.Нагорнов скульптор, «Монолитстрой» подряд организацинә генеральнә директорә А.М.Палькин, монумент строительствин ыр кәмәлләх фончән председателә О.П.Караваев хутшәнчәс.

Пәррәмәш тәпәре Прези-

Киләштерсе тата юратса пурәнма чәнни – ку несәлсене чәнсе калани те. Мәншән тесен киләшүпә юрату сәс халәхә ләпкә ёсәлеме, кил-сүртпа сүл-йөрә хута яма, ёс ыярәнәсем хәтәлеме, суратма тата ачасене воспитани пама, пултарма, аталанма, ёмәтленме май паратә... Анчахрах кәна Чаваш Ен тәп хулин сәңтерәпә сьран хәрри кичемлөхсәр пусне нимән те суратмастьчә. Эпир сирәнпә пәрлө шурләх, сүп-сәп ыярәнчә фонтанлә залисем тата Чиркү патне илсе сәңтерекен Сүл турәмәр. Паянхи кун вара эпир Введени чиркәвә патне илсе каякан сәңә картлашкапа хәпартпәр. Анчах та манән тәп ёмәт – эпир туни, хәтәрлени йәлтәх сынсенә әс-хакәл пуянләхә, шухәш-кәмәл сәкленәвән сүлә сине илсе сәңтертә. XX ёмәр Рәсәйре революци ялавә айәнчә, граждән вәрсәсемпе, репрессисемпе иртрә. Сәршывра нумай тата вәрах вәхәт хушши сәпәснә, сав шутра – хамәр халәхпа та. Ку вәрсә вара – уйрәмах хаяр, тәлсәр тата юрәхсәр. Граждән вәрсәсенчә сәңтерәсәсем мар, ылыса яракансем кәна пуласәсә. Сак чәнләх тахсанәх паллә, анчах эпир әна хамаран пурнәсра та курма пултартәмәр. Чаваш Ен тәп хулин Атәл заливән хәрринчә Анне монументне үснә Чаваш Енре сәс мар, пирән пәлхавлә, революцилә, яланах сәңелекен Рәсәйре те социаллә тәнәсләх, сынләх тата кәмәл-сипет тапхәрән пусламәшә пулө. Хәйсене вәйлә тесе шухәшлансен – вәйсәррисем сынчен манмалла мар тата вәсене пулшмалла. Хәйсене вәйсәррисен шутне кәртекенсен чәтәмлә пулмалла, тәнчәне тарәхмалла мар, унсәрән усал, тата вәйләрах аркатакан вәйсәсем сирән пата туртәнәс те хәвәра та, йәх-несәлө те тәлейсәр тәвәс. Шупашкарта монумент лартасси пәтәм халәх ёсә пулса тәчә. Пин-пин сын тата организаци сак проекта пурнәслама 40 миллион тенкә хыврә. Хәшәсем ытларәх та хывма пултарнә, хәшәсем – сахалрах. Анчах та сакән пек ёсрә пулшмаллах пуртәрнә уксан шучә мар пәлтерәшлә – сирәнтен никам та тимсәр пулмани чунран савәнтарат! Арсынсем тата хәрарәмсем, аслә сүлтисем тата сәмрәксем, тәрлө тән сыннисем хәйсән укисене пәр туйәмпа панә – пәлтерәшлә ёсә хутшәннә туйәмпа. Тәп хула пурәнәкансем кәна мар, пәтәм республикәх, Рәсәйән ытти региончә пурәнәкан чавашсем ыр кәмәлләх счәчә сине пәр кунхи е 1 уйәхри ёс укисине кусарнә, пенсийәсене панә. Уйрәм сынсем укса хывни уйрәмах хаклә, мәншән тесен вәсем – пәтәм чәререн! «Кам атте-аннене ыр сунат – ывәл-хәр уссине вәл куратә». 2003 сүла Чаваш Енре Сәмәе сүлталәкә тесе йышәнчәс. Сирәп сәмәпә кәна сирәп патшаләх пулассине кәсәлхи нарәс уйәхәнчә Патшаләх Канашне янә Сырура тепәр хут аса илтернәчәс. Сәмәе сирәплөхне вара Анне

тытса тәрәтә. Унан чәтәмләхә, ёсә юратни, ырләхә, сәпәслөхә тата ыра кәмәлләхә, әсләләхә. Чаваш Енән тивәслә ывәләсене тата хәрәсене суратса үстәрнә амәшәсем пирән нумай! Савәнпа та ялта сүрт сәкленә пек, Анне монументне туни пире пурне те чаваш ниминчә пәрлөштернинчән тәләнме кирлө мар. Историра йөр хәваракан ёсә хутшәннә сынсенә пурне те тав таватәп! Проекта чунран пурнәсләнә пултарулах ушкәнне – Владимир Нагорнов скульптора, Алексей Трофимов искусствоведа, Анатолий Орешниковпа Юрий Новоселов архитекторсене тав таватәп, сак чаплә скульптура, илемлә архитектура ансамбльне тәп хула пурәнәкансем тата ханасем юратакан ыярәнә лартассишән тәрәшнә строительсене пурне те тав таватәп. Чаваш халәхә хайне валли парнеләне искусствән чаплә произведенийәне саламлатәп, вәл, пәр иккәленәсәр паллә, тәп хуламәрта пурәнәкансене тата Чаваш Ен сыннисене, тулашри чавашсен миллионлә диаспорине ашә парса тәрә. Вәл Чаваш Республикин кәна мар, нумай нациллә аслә Рәсәйән илемә пулса тәрәсса шанатәп! Сүлсем, ёмәрсем иртәс. Ахәртнөх Шупашкар та улшәнә. Тен, вәл нумай миллионлә, нумай чәлхәллә тата чаплә, сәңә культураллә хула пулса тәрә. Анчах та Атәл заливә хәрринчи Анне монумент яланах тәрлө әрури сынсенә пәрлөштерә, Анне патне туртакан Юрату, Анне Юратәвән вәйә пур вәхәта сыхәнтарә. Аннене халалланә архитектура ансамблө усалнә тесе пәлтеретәп!

дентпа мәшәрне нумай ача амәшәсем, ёсә вәрсә ветеранәсем-хәрарәмсем Аслә Сәңтерё ячәне тата суралнә кунпа саламларәс. Сүлти тәпәре вәсене Шупашкар-Чаваш епархийән управляющий Варнава Митрополит тата шурә кәвакарчән тытнә ачасем кәтсе илчәс. Официаллә икә сын тәл пулсанах мир кайәкәсем тәпәнеллө пәр-р кәна сәкленчәс, монумент сийән чылайчәх вәсрәс те вәсрәс...

Скульптурапа үснә церемонирә Н.В.Федоров Анне паләкән пәлтерәшнә истори тәлөшәнчәх пысәка хурса хакларә.

/Вәсә 2-мәш стр./.

АННЕНЕ ПЁТЁМ ХАЛӀХПА ПУС ТАЯТПӀР

/Вёсё. ПусламӀшё
1-мёш стр./.

Аннене халалланӀ архи-
тектура ансамблё усалнӀ
тесе пёлтерсенех фонтан-
сем пёрехме пусларёс, шы-
вӀн сута тумламёсем хёвел
шевлипё вӀйӀ вылярёс,

фейерверк суги ахахӀн-мер-
ченён ялкӀшрё. Варнава Митро-
полит кёлё вуларё, Тура
сыннисем монумента сӀвал-
ларёс.

СавӀнӀслӀ церемонирё
СӀнтервӀрри хула админист-
рацийӀн сёмье тата амӀшё-
сен ыйтӀвёлё ёслекен коми-

течён председателё Любовь
Маркова монумент тума хас-
тар хутшӀнӀшӀн Президента
ентешёсен ячёлё чёререн тав
турё.

Ун хысӀсӀн Н.В.Федоров
Президентпа мӀшӀрё, Варна-
ва Митрополит, Правитель-
ство членёсем Введени со-
борне тӀсӀлакан картлашка-
сем патне сул тытрёс. Тура
сыннисем картлашкасене те

сӀвалларёс.

Уяв сӀканпа вёслен-
мерё-ха, кӀсхине 22
сехетре кунта сута вы-
лявёнчё фонтансем
сёкленчёс, фейерверк
ялкӀшрё, халӀх са-
вӀнчё.

● УЯВ САМӀНЧЁ-
СЕМ.

В.ГАЛКИН
сӀн ўкерчӀкёсем.